

HINDISTON TAQDIRINI O'ZGARTIRGAN – BIRINCHI PANIPAT JANGI

Xikmatillayeva Shoiraxon

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi
Tarix (islom tarixi va manbashunosligi) 3-bosqich talabasi

Xikmatillayevashoiraxon@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20589714>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Hindiston tarixida muhim siyosiy burilish yasagan Panipat jangi va uning tarixiy ahamiyati tahlil qilinadi. Jang natijasida Boburiylar davlati barpo etilib, Hindistonning siyosiy taraqqiyotida yangi bosqich boshlangan. Tadqiqotda jangning sabablari va oqibatlari ilmiy manbalar asosida yoritamiz

Kalit so'zlar: Qobul, Dehli, Panipat, Ibrohim Lo'diy, Rana Sanga, Xonva jangi Panipat janglari (1526, 1556, 1761) — Dehlidan taxminan 80 km shimolda joylashgan, otliqlar harakati uchun mos tekislik bo'lgan Panipatda bo'lib o'tgan uchta harbiy to'qnashuv

Birinchi Panipat jangida son jihatdan ko'p bo'lgan mo'g'ul qo'shinlari g'alaba qozondi. Bu uning qo'mondoni Boburning dala istehkomlaridan foydalanishdagi topqirligi va porox olov kuchining qadrini instinktiv his qilishi bilan bog'liq edi. Bu g'alaba unga Hindistonda mo'g'ullar imperiyasining poydevorini qo'yishga imkon berdi.

Temur avlodidan bo'lgan Boburmirzo 1494-yilda mahalliy beklar Samarqandni egallab olganlarida, o'n ikki yoshida qochqin bo'lib qoldi. O'n besh yoshida u o'z harbiy guruhi bilan qaytib keldi. U o'z shahrini qamal qildi, ammo muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Qo'rqmasdan, u janubga, Afg'onistonga yo'l oldi. 1504-yilda Kobulni egallab, uni O'rta Osiyoning Transoksaniya mintaqasiga aylantirdi. Keyingi yillarda u Panjobga bir qator yurishlarni amalga oshirdi.

Bu hududlar uch asr davomida musulmon imperiyasi - Dehli sultonligiga tegishli bo'lgan. Temurning 1398-yildagi g'alabasi uning obro'siga jiddiy putur yetkazgan bo'lsa-da, u Shimoliy Hindistonda kuchli mavqeini saqlab qoldi. Bu vaqtda sultonlik afg'on elitasining nazorati ostida edi. Injiq va bo'linuvchi hukmdor Sulton Ibrohim Lo'diy ko'plab zodagonlarini begonlashtirgan edi.

Boburning qo'shinida atigi 10 000 kishi bor edi, shuning uchun u Hindustanga hujum qilishdan oldin ularning yaxshi jihozlangan va ajoyib tayyorgarlikka ega ekanligiga ishonch hosil qildi. U ularga porox qurollaridan foydalanishni o'rgatish uchun vaqt ajratdi, shu bilan birga ularning an'anaviy dasht urushlaridagi mahorati e'tibordan chetda qolmasligiga ishonch hosil qildi. Faqat 1525-yil oxirida u hujumni boshladi. Birinchi Panipat jangi 1526-yil 21-aprelda Temuriy podshoh Bobur qo'shinlari bilan Lo'diylar o'rtasida bo'lib

o'tdi[1:25]. Bu jang Shimoliy Hindistondagi Panipat yaqinida bo'lib o'tgan va Boburiylar imperiyasining boshlanishi hamda Dehli sultonligining tugashiga sabab bo'ldi[2:16].

Bobur Samarqandni ikkinchi marta boy berganidan keyin 1519-yilda Chenob qirg'oqlariga yetib borar ekan, Hindistonni zabt etishga e'tibor qaratgan. 1524-yilgacha uning maqsadi faqat Panjobdagi o'z hukmronligini kengaytirish, asosan ajdodi Amir Temurning merosini qaytarish bo'lgan. Chunki bu hudud ilgari Temuriylar imperiyasining bir qismi hisoblangan. O'sha paytda Shimoliy Hindistonning katta qismi Lo'diyar sulolasidan bo'lgan Ibrohim Lodi hukmronligi ostida edi, biroq imperiya parchalanib ketayotganligi sababli qochqinlar ko'p bo'lgan. U o'zini mamlakat taxtining qonuniy vorisi deb e'lon qilib, Ibrohimning huzuriga elchi yuboradi, biroq elchi Lahorda hibsga olinib, bir necha oy o'tgach qo'yib yuborilgan.

Ibrohim qo'shini ko'pligini eshitgan Bobur, chap qanot qo'shinlarini mustahkamlash uchun daraxt shoxlari bilan o'ralgan xandaq qazigan. U markazda arqon bilan bog'langan 700 ta aravani joylashtirgan. Har ikki arava orasida to'pchilar uchun joy ajratilgan. Bobur o'z askarlari uchun qurol va o'q otishga yetarli joy bo'lishini ham hisobga olgan. Bobur bu usulni ilgari Choldiron jangida Usmoniyar tomonidan qo'llangani uchun „Usmonli qurilmasi“ deb atagan.

Ibrohim Lo'diy qo'shini yetib kelgach, Bobur qo'shiniga yaqinlashish yo'li hujum qilish uchun juda tor ekanligini ko'radi. U qo'shinlarini qayta joylashtirgan bo'lsa, Bobur tezda vaziyatdan foydalanib, Lo'diy qo'shinining yoniga o'tib olgan. Ibrohim Lo'diyning qo'shinining katta qismi harakatlana olmay, jang boshidanoq qochib ketishgan. Ibrohim Lo'diy chekinmoqchi bo'lganida o'ldirilgan va boshi kesilgan. Jangda 20 000 Lo'diy askari halok bo'lgan.

Ibrohim Lo'diy 20 000 askar bilan jang maydonida halok bo'lgan. Panipat jangi harbiy jihatdan temuriylarning hal qiluvchi g'alabasi hisoblangan. Siyosiy jihatdan u Boburga yangi yerlarni qo'lga kiritishda va uning Hindiston yarimoroli markazida uzoq muddatli Boburiylar imperiyasini barpo etishi uchun yangi bosqichni boshlab bergan.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Bobur jangda to'lg'ama usulini qo'llashga urinib ko'rdi, lekin uning odamlari buni nihoyasiga yetkaza olishmadi, ikki marta rajputlarni quvib chiqarishdi, ammo Rajput otliqlarining shafqatsiz hujumlari tufayli ular o'z pozitsiyalariga chekinishga majbur bo'ldilar. Taxminan, shu paytlarda Rayzenlik Silhodiy Ra'no qo'shinidan ajralib, Bobur tomoniga o'tdi. Ba'zi tarixchilarning fikricha, bu hiyonat hech qachon sodir bo'lmagan va bu keyingi davrning "ixtirosi" edi. Bu

FRANCE

FRANCE

vaqtda Ra'no Sanga o'q tegib, xushini yo'qotdi, bu Rajput qo'shinida katta sarosimaga sabab bo'ldi va janglarda qisqa vaqt sukunat bo'ldi. Jangni davom ettirish maqsadida Aja ismli jhala boshlig'i Rana rolini o'ynagan va Rajput qo'shinini boshqargan. Rana Sanga esa o'zining ishonchli odamlari orasida yashiringan. Jala Aja zaif markazini e'tiborsiz qoldirib, dushman qanotlariga hujum qilishni davom ettirar ekan, tajribasiz general ekanligini isbotladi. Rajputlar hujumlarini davom ettirdilar, lekin dushmanning mustahkamlangan markaziga qarshi hech narsa qila olmadi.

Bobur rajputlarning zaif markazini payqab, askarlariga hujumga o'tishni buyurdi, ularning hujumi rajputlarni ortga surdi. Rajputlar endi yetakchisiz edilar, chunki ularning katta qo'mondonlarining aksariyati o'lgan va Rana Sanga jangdan maydonidan olib ketilgan edi. Rajputlar dushmanning chap va o'ng qanotlariga umidsiz hujum qildilar, avvalgidek, bu erda ularning eng jasurlari qirib tashlandi va jang ularning tuzatib bo'lmas mag'lubiyati bilan yakunlandi. Rajputlar va ularning ittifoqchilari mag'lubiyatga uchradilar.

Xulosa qilib aytganda, Xonva jangi rajputlarning jasorati Boburning yuksak harbiy va tashkilotchilik qobiliyatiga qarshi turish uchun yetarli emasligini ko'rsatdi. Hind tarixchilarining taxminlarga ko'ra, agarda Boburning artilleriyasi bo'lmaganida, Ra'no Sanga Bobur ustidan tarixiy g'alaba qozonishi mumkin edi. Lekin, nima bo'lgan taqdirda ham Pradeep Baruaning tabiri bilan aytganda Bobur to'plari Hindiston urushidagi eskirgan tendensiyalarga chek qo'ydi[3:34]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.britannica.com/topic/Battles-of-Panipat>^[OBJ]
2. Butalia 1998 , p. 16.
3. Barua, Pradeep. The State at War in South Asia. — University of Nebraska Press, 2005. — 33-34 p.

